IŻ-ŻNAŻAN

Stephen Schembri

Iż-żnażan l-iżjed magħrufa huma dawk sofor u suwed li jibnu x-xehda tagħhom mal-ħitan tas-sejjieħ. Dawn huma nsetti soċjali, jiġifieri jgħixu u jaħdmu lkoll għall-ġid tal-kolonja, flimkien mar-reġina li tibda x-xehda. Fil-gżejjer Maltin ftit huma l-insetti soċjali bħal dawn. Insibu tliet speċi ta' żnażan, u l-famuża naħla ta' l-għasel. Il-kumplament taż–żnażan l-oħra, li jammontaw għal numru ġmielu, huma kollha solitarji, jiġifieri jfendu għal rashom. Dawn ma jgħinu lil xulxin f'xejn, u għalkemm jistgħu jbejtu viċin xulxin, m'hemm ebda koperazzjoni bejniethom. Fuq dan it-tip ta' żnażan se nitkellmu ftit aktar fit-tul.

Iż-żnażan, flimkien man-naħal, nemel u oħrajn jifformaw l-Ordni kbir imsejjaħ *Hymenoptera.* Dan jiġbor fih l-aktar insetti attivi. Karatteristika ta' din l-Ordni hija l-mod kif il-ġwienaħ ta' fuq jingħaqdu

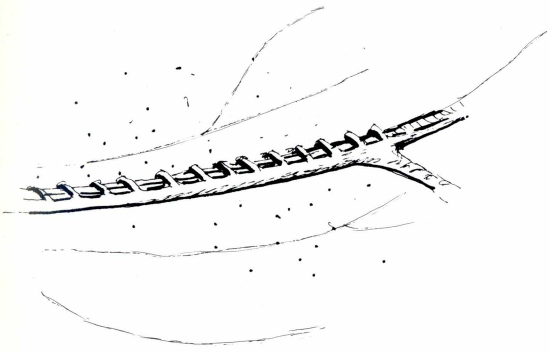

Il-ganċijiet li jgħaqqdu l-ġwienaħ ta' fuq ma' dawk ta' taħt.

ma' dawk ta' isfel permezz ta' filliera ganċijiet żgħar. Iż-żewġ pari ġwienaħ delikati, bosta minnhom trasparenti, taw l-isem lil din l-Ordni *Hymenoptera.* Kull grupp li jifforma parti minn din l-Ordni għandu l-ħajja partikolari tiegħu, kif ukoll għamliet speċjali. Fost dawn hemm żnażan li għandhom il-ħajja sew kompplessa. Minħabba f'hekk dawn il-gruppi ta' żnażan jinqasmu f'Familji differenti. L-unika ħaġa li tgħaqqadhom hija l-mod ta' ħajja kif igħixu. Tipikament, wara li żunżan raġel igħammar żunżana mara din tfittex post tajjeb fejn tbejjet. Dan il-post huwa ta' importanza kbira għax il-ħajja taż–żgħar taż-żnażan tiddependi għal kollox minn kemm il-bejta tkun kennija u moħbija. Iż-żnażan ibejtu f'ħafna postijiet: hemm min iħaffer ġol-ħamrija jew ġor-ramel imballat; hemm min juża xquq ġo injam jew zkuk. Imbagħad hemm dawk li jibnu l-bejtiet tagħħom mit-trab ta' l-art jew tafal li huma stess jifformaw f'għaġna li tibbies. Wara li l-bejta tkun lesta, iż-żunżana mara timliha b'ikel bħal ħanfus, brimb, dubbien jew briegħed tal-ħaxix (*aphids*) fost oħrajn. Dawn l-annimali taqbadhom hi stess, u mill-ewwel tipparalizzahom permezz ta' xewka. B'hekk meta l-bajd tagħħa jfaqqas, iż-żgħar isibu l-ikel bżonnjuż. Iż–żunżana tbid bajda waħda ġo kull bejta. Imbagħad tagħlaqha u terġa' tibda mill-ġdid, tibni diviżorju ieħor. B'hekk il-bejta tkun tikkonsisti fi kmamar żgħar, kollha mifrudin minn xulxin.

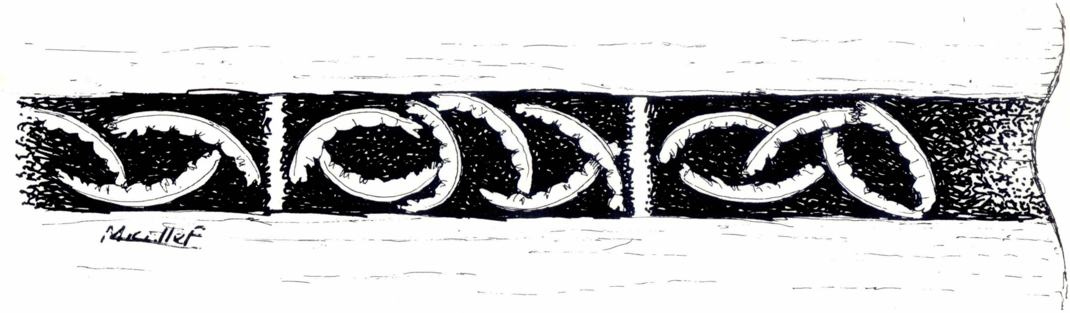

Bejta ta' żunżana ġo toqba fl-injam, b'numru ta' xagħat imqassmin fi 'kmamar'.

Fost il-gruppi ta' żnażan solitarji nsibu dawk tal-familja *Scolidae.* F'Malta għandna mat-tmiem speċi differenti. Dawn huma nsetti pjuttost imġissma u sufin, b'lewn iswed imnaqqax b'isfar jew aħmar. Huma jittajru fuq il-fjuri fil-kampanja u wieħed faċli jarahom minħabba d-daqs kemmxejn kbir tagħhom. Iż-żunżana mara għandha xewka qawwija ħafna u tużaha biex tipparalizza ż-żgħar tal-ħanfus li tfittex billi tħaffer għalihom ġol-ħamrija. La darba ż-żgħar tal-ħanfus jiġi mniggeż, hi tbid bajda fuqu u wara tifforma bħal speċi ta' fosdqa madwaru bħala protezzjoni.

Familja oħra tixbaħ lil *Scolidae* hija l-*Mutillidae.* Dawn m'għandhomx isem bil-Malti, iżda huma magħrufin bl-ingliż bħala *velvet ants* minħabba l-pil bellusi li għandhom u l-għamla li tagħti lemħa lil dik tan-nemel. Fi gżiritna dan il-grupp intressanti għadu qed jiġi studjat, iżda nafu li hawn mal-ħmistax-il speċi. Dawn għandhom ħajja differenti miż–żnażan solitarji l-oħra għax il-mara ma tibnix bejta. Minflok, hija tħaffer fil-bejtiet ta' żnażan oħra u tbid ġo fihom. B'hekk iż–żgħar tagħha jsibu l-ikel maħżun ta' l-oħrajn. Dawn insejħulhom parassiti u nsibuhom l-iżjed fil-kampanja, speċjalment viċin il-baħar. Il-mara m'għandhiex ġwienaħ imma nistgħu narawha tiġri fl-art. L-irġiel mill-banda l-oħra nistgħu narawhom jittajru fuq il-fjuri.

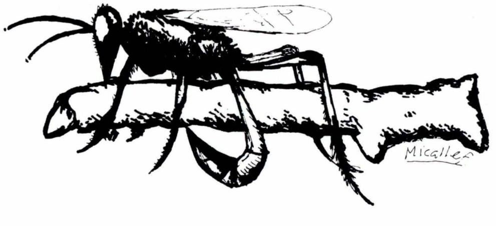

Żunżana qed tniggeż xagħat.

Fost iż–żnażan solitarji nsibu dawk tal-familja *Pompilidae* magħrufin bl-ingliż bħala *Spider Hunting Wasps.* Kif jixhed l-isem bl-ingliż tagħhom, dawn jikkaċċjaw brimb li huma mbagħad iġorru fil-bejta tagħhom. Huma nsetti ħfief b'saqajn twal. Nistgħu nsibuhom kullimkien, anke fil-ġonna tagħna.

Ta' sikwit tarahom jitqanżħu b'xi brimba kbira li jkunu għadhom kif ipparalizzaw. Huma jbejtu ġeneralment taħt l-art. Minn dawn f'Malta għandna ma' l-għaxar speċi, iżda ftit nafu dwarhom.

Familja li diġà rreferejna għaliha fuq quddiem huma l-*Vespoidea,* dawk li jiffurmaw parti miż-żnażan tax-xehda. Għalkemm dawn huma soċjali hemm mal-ħmistax-il speċi oħra f'dan il-grupp li huma solitarji. Bl-ingliż insibhom bħala *mason wasps* u *potter wasps* minħabba l-kapaċità tagħhom fil-bini tal-bejta. Din huma jifformawha qisha koppla tat-tajn, filwaqt li oħrajn jibnuha qisha važun jew ġarra. Dawn huma jimlew bl-ikel li x'aktarx ikunu xagħat. Dawn iż-żnażan nistgħu narawhom kullimkien u jħobbu ħafna l-fjuri.

Waħda mill-akbar Familji taż-żnażan hija dik imsejħa *Sphecidae.* Dawn iż–żnażan huma magħrufin bl-ingliż bħala *sand wasps,* minħabba li jħobbu ħafna postijiet bir-ramel. Fil-fatt insibu numru konsiderevoli tagħhom f'postijiet bħall-Għadira f'Malta u r-Ramla l-Ħamra, f'Għawdex. B'kollox, minn din il-familja nsibu madwar ħamsin speċi ta' tip, għamla u kulur varjat. Huma jbejtu f'ħafna postijiet: ġo qasab, xquq fil-blat u taħt il-ġebel. L-ikel tagħhom huwa varjat ukoll. Bħaż-żnażan l-oħra l-mara biss tibni l-bejta u timliha bl-ikel għaż-żgħar. Il-bejtiet

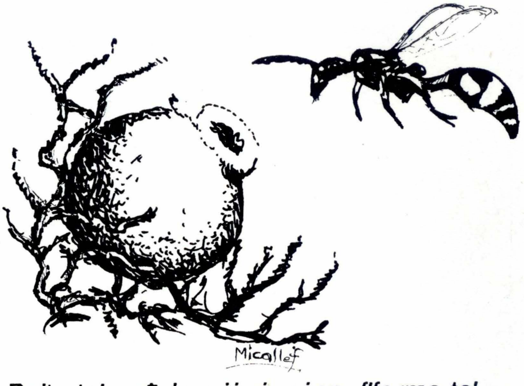

Bejta ta' waħda miż–żnażan, f'forma ta' ġarra, mibnija mill-ħamrija.

ta' speċi mill-Familja *Sphecidae* huma kemmxejn kbar u maqsumin f'ċelel differenti. Nistgħu ngħidu li dawn taw bidu lill-ħajja soċjali fost il-*Hymenoptera.*

L-osservazzjoni taż–żnażan hija wieħed mill-metodi moderni ta' kif nistgħu nitgħallmu aktar fuq il-ħajja ta' dawn l-insetti. Permezz ta' l-osservazzjoni, wieħed jista' jiġbor ħafna tagħrif fuq dawn il-ħlejjaq. Dan huwa ta' sodisfazzjon kbir, kif ukoll ta' valur xjentifiku biex inkunu nafu aktar fuq dan il-wirt naturali.

❑

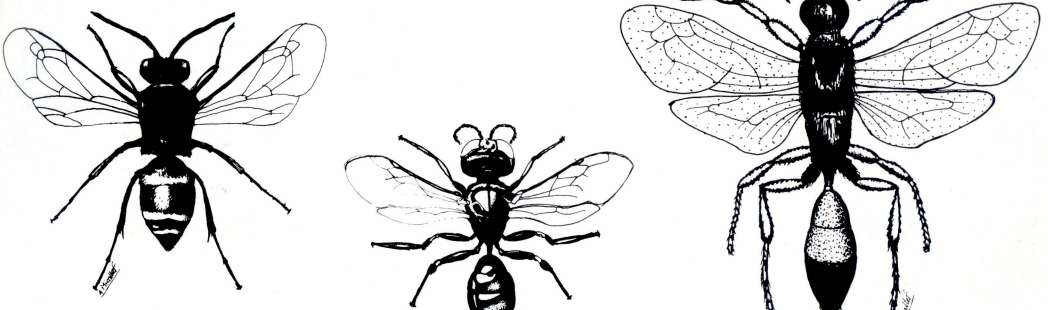

Tipi differenti ta' żnażan li jinstabu fil-gżejjer Maltin